

Indledning

Af Hans-Christian Eisen

2007 er et specielt år i Danmarks historie. Det er 200-året for bombardementet af København, og det er 90 år siden, at Danmark solgte De vestindiske Øer til USA for 25 millioner gulddollars. Disse begivenheder præger naturligvis også års-programmet for Historisk Samfund for Roskilde Amt, idet efterårets 3 foredrag har sat fokus på de pågældende begivenheder.

I årbogen for 2007 har vi valgt at sætte fokus på de emner fra 1807, som har direkte relation til Roskilde Amt.

Historisk Samfund for Roskilde Amt har siden 2004 haft en rød tråd i årbøgerne, hvor vi har beskrevet forskellige sider af perioden fra tiden omkring indførelsen af stænderforsamlingerne i 1834 og frem til tiden med kommunalreformen i 1970, men den tidsmæssige ramme har været fleksibel. Et "tilfældigt" årstal er ikke dækkende for alle dele af den historiske udvikling i Danmark, så derfor har det af naturlige grunde været nødvendigt at lade emnet være afgørende for den kronologiske ramme.

I de tidligere årbøger har der blandt andet været artikler om de politiske forhold, de administrative forhold og om den erhvervsmæssige udvikling i Roskilde Amt. Tidsrammen for artiklerne er meget fleksibel, og der er da også artikler, som kommer ud over den kronologiske ramme, således at det måske mere starter med stavnsbåndets ophævelse i 1788.

I denne årbog går vi mere i dybden med tre artikler, der beretter om landbruget, fiskeriet og industrien på landet i den pågældende periode. Helge Land Hansen har skrevet om tiden fra de første udskiftninger og frem til det moderne danske landbrug. Alan Hjorth Rasmussen har skrevet om det maritime erhvervsliv i Gl. Roskilde Amt. Eva Tønnesens artikel sætter fokus på en del af industrialiseringen, idet hun skriver om industriforetagender på landet.

Vi håber, at det bliver muligt, at beskrive forskellige emner fra denne periode i en senere årbog.

Jubilæumsåret for Københavns bombardement i 1807 bliver markeret af to artikler, som redegør for briternes fremfærd i Danmark inden bombardementet: Henrik Denman behandler Arthur Wellesley i Roskilde, og Lars Kjær skriver om "træskosla-

get ved Køge”.

De seneste årbøger har desuden haft flere artikler om Danmark i middelalderen, hvor Roskilde er en helt central brik i den nordiske middelalder. Den første artikel blev skrevet af Brian MacGuire, og den beskrev Roskilde i den europæiske middelalder. Senere var der en artikel af Johnny G.G. Jakobsen om det dominikanske prædikebrødrekløster i Roskilde. I denne årbog er der en ny brik til den danske middelalder, idet Johnny G.G. Jakobsen har skrevet en artikel om broder Johannes af Nyborg, som bliver udnævnt til biskop af Roskilde af selveste pave Johannes den 22. Det er interessant, at paven på den måde tilside-sætter de lokale gejstliges ret til at vælge biskoppen.

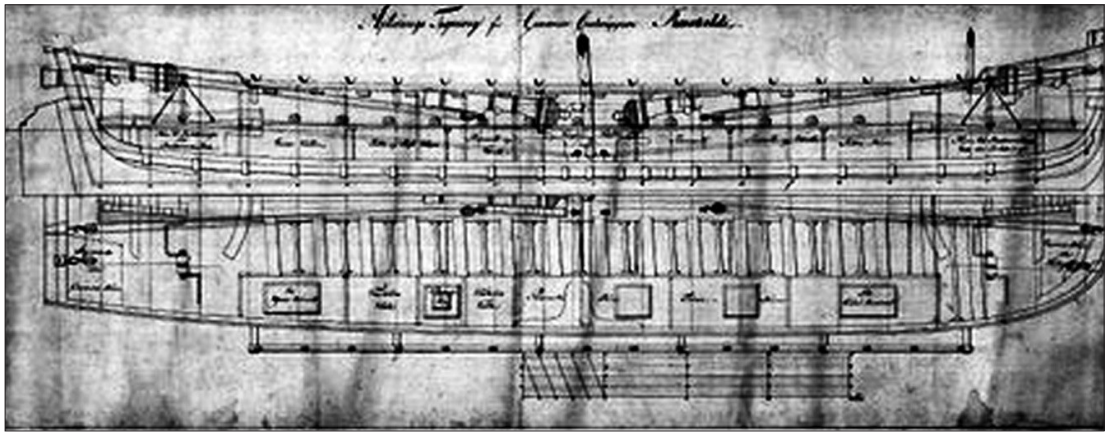
Danmark i 1807

Den franske revolution i 1789 vendte på mange måder op og ned på mange ting i Europa – og dermed også i Danmark. Generelt blev revolutionen opfattet meget positivt i mange lande i Vest-europa. Det var også tilfældet i Danmark. Især i de borgerlige kredse var der stor interesse – den rakte helt ind i adelskredse – uden at danskerne af den grund blev opflammet af en ”revolutionær ild”. Men efterhånden som revolutionen udviklede sig, begyndte begejstringen at dale, og det gik meget stærkt da Louis XVI. blev henrettet i januar 1793.

Europa var allerede i 1792 blevet ramt af periodens første krige – revolutionsskrigene 1792-97 - da Frankrig i april havde sendt en krigserklæring til kejseren af Østrig. Initiativet kom i virkeligheden fra den franske konge, fordi han troede, at det ville svække revolutionen og få landet samlet omkring kongemagten. Krigen udviklede sig gennem flere forskellige faser til først og fremmest at blive til en konflikt mellem Frankrig og Storbritannien – en fortsættelse af et modsætningsforhold som havde stået på gennem flere hundrede år, og som først sluttede med slaget ved Waterloo i 1815.

I Danmark havde man i årene inden revolutionen i Frankrig oplevet en meget blomstrende periode med en meget stærk handel over hele verden. Danmark havde med stor succes undgået at blive involveret i de mange krige, der var i den anden halvdel af 1700-tallet. Det havde styrket Danmarks handelsmæssige position, fordi vi kunne handle med alle parter.

Revolutionskrigene blev dog en besværlig tid for de danske købmænd, og her var den vigtigste årsag, at briterne i stigende grad ikke længere tolererede de neutrale landes handel med alle parter. Der fandt stadig flere overgreb sted fra engelsk side ude

på verdenshavene, og de neutrale lande opfandt konvojsystemet, så man kunne hjælpe hinanden mod de engelske overgreb.

Danmark var bestemt ikke det eneste land, der blev udsat for det engelske pres, det gik også ud over Sverige og Preussen. Derfor besluttede Danmark-Norge, Sverige og Preussen at danne et væbnet neutralitetsforbund, og da Rusland tilsluttede sig forbundet i 1800, blev det for meget for Storbritannien, som følte, at deres magt på verdenshavene blev udsat for et stærkt pres.

Det følgende forår angreb Storbritannien København – Slaget på Rheden den 2. april – medens de andre tre landes flåder stadigvæk var frosset inde, og den danske flåde endnu ikke var sejlklar. Slaget var det foreløbige højdepunkt i den stadigt mere aggressive engelske udenrigspolitik. Danmark-Norge blev ved nederlaget tvunget ud af det væbnede neutralitetsforbund, og det var et hårdt slag for den danske handel. Det betød også, at der skete en mental ændring i Danmark-Norge, som ikke længere følte sig som "rigtig" neutral – det var den lige vej mod en alliance med Napoleon!

I 1802 blev der sluttet fred mellem Storbritannien og Frankrig i Amiens, men fjendtlighederne begyndte allerede igen i 1803. Her skal man søge årsagen i Napoleons forsøg på at skabe et oversøisk fransk imperium, fordi det i London blev opfattet som en trussel imod det engelske herredømme til søs. Men netop denne engelske dominans fik Napoleon til at opgive sine imperiedrømme – han solgte bl.a. Louisiana til USA - men det gjorde ham ikke venligere stemt overfor Storbritannien.

På det europæiske fastland blev Frankrig den dominerende magt under Napoleons ledelse, og han mødtes med zar Alexander 1. i Tilsit i 1807. Kejseren og Zaren indgik her i en alliance, hvor man skulle sikre den franske fastlandsspærring, som var oprettet for at forhindre, at Storbritannien kunne handle på fast-

Apteringstegning til kanonbåden Roeskilde. Der er en kanon i hver ende, som kan sænkes ned i båden.

landet. Men der var to "huller" i spærringen: Portugal og Danmark-Norge med hertugdømmerne, og de to statsledere besluttede at forsøge at tvinge de to lande til at deltage i fastlands-spærringen.

Danmark-Norge var ikke interesseret i den europæiske konflikt. I København var hovedfjenden stadigvæk Sverige, og derfor baseredes det dansk-norske forsvar på flåden, som man derfor beholdt i Øresundsområdet.

I løbet af de første år i 1800-tallet rykkede den europæiske konflikt tættere på Danmark, da Preussen – med Napoleons tilladelse – besatte Hannover. For at komme en konflikt i forkøbet flyttede Danmark en del af hæren over til sydgrænsen i Holsten – man havde vist, at Danmark-Norge ville forsvare sin neutralitet. Danmark-Norge holdt en meget lav profil i forhold til den store europæiske konflikt. Der var til tider uoverensstemmelser mellem danske diplomater og den engelske udenrigsminister om den danske neutralitet. Storbritannien følte af og til, at Danmark handlede for meget med Frankrig, og at det krænkede Danmark-Norges neutralitet.

Det har i den forbindelse været en traditionel opfattelse blandt danske historikere, at Danmark-Norge i løbet af krigen ville have tilsluttet sig Storbritannien i krigen mod Napoleon. Men nøjere gennemgang af kilderne støtter ikke rigtig den opfattelse – i hvert fald ikke når det gælder tiden efter Slaget på Rheden i 1801. Når man ser på tiden efter 1807, er det meget sandsynligt, at en britisk-dansk alliance ville have vækket stærke følelser i Paris. Det er nok sandsynligt, at en konflikt med Frankrig ville have ført til, at Napoleon – som det mindste – ville have besat Slesvig, Holsten og måske Jylland. En sådan udvikling ville have besværliggjort forholdet til Norge, men gjort livet lettere for danskerne under wienerkongressen. Det var derfor mere sandsynligt, at Danmark-Norge før 1807 ville have kæmpet for at opretholde sin neutralitet – også i forhold til de to store krigsførende magter.

I 1807 var kongeriget Danmark en meget svag stat, som forsøgte at kontrollere passagen til Østersøen. Men den danske svaghed var ikke nok for briterne, de frygtede, at Danmark-Norge ville tilslutte sig Frankrig med sine 21 linjeskibe og et stort antal fregatter – briterne var bekymrede for, at det ville forrykke magtbalancen på verdenshavene. Da den britiske udenrigsminister George Canning i juli 1807 fik informationer om, at den danske flåde var ved at forberede sig på at stikke til søs – og så skal man lige erindre, at det tog forholdsvis lang tid for oplysningerne at komme fra København til London – blev han bekymret.

Men han reagerede ikke med det samme – end ikke da han fik informationer om, at Napoleon faktisk overvejede at invadere Holsten.

Mandag d. 13. juli blev der truffet en beslutning om at komme franskmændene i forkøbet, og i et brev fra krigsminister lord Castlereagh til admiral Gambier står, at kongens "allerstørste ængstelse for at Danmarks maritime styrke, position og ressourcer inden længe vil blive gjort til et instrument i Frankrigs hænder, hvilket ikke alene vil afskære os fra handel i Østersøen og fratage os mulighed for udrustning til flåden, men vil være med til at mangdoble antallet af mulige udgangspunkter for et angreb på hans majestæts besiddelser."

Få dage senere besluttede briterne at stille nogle krav til Danmark-Norge, som mest havde karakteren af et ultimatum:

Danmark skulle enten indgå i en alliance og stille flåden til disposition for Storbritannien, eller Danmark skulle overgive flåden til Storbritannien som garanti for landets neutralitet.

Man må konstatere, at der ikke var mange valgmuligheder: Vil I være med eller stå ved sidelinjen? Flåden tager vi under alle omstændigheder. Og så er det jo helt ligegyldigt at diskutere, hvor meget af ultimatummet, der faktisk blev præsenteret for den danske regering.

I begyndelsen af august er den britiske flåde ankommet til Øresund og Storebælt, og den danske udenrigsminister Chr. Bernstorff forventede derfor, at Sjælland ville blive besat for resten af krigen, og det inden man havde hørt noget fra briterne.

Nu var situationen kritisk for hovedstaden, fordi både hovedparten af hæren og kronprinsen var i Holsten. Det var da også her, at der var kontakt til en britisk udsending, men det blev danskerne ikke klogere på de britiske intentioner af. Kronprinsen rejste hurtigt til København, hvor han var i få timer, og derefter installerede han sig på Koldinghus, og det er derfor ikke underligt, at københavnernes følte sig ladt i stikken.

Den engelske flåde lå ved Helsingør d. 8. aug., men allerede d. 3. aug. havde den britiske udenrigsminister fået oplysning om, at de tidligere informationer om et dansk – fransk samarbejde var grebet ud af den blå luft, og at den danske flåde bestemt ikke var klar til at stikke i søen. Disse oplysninger bliver også direkte understreget af, at flåden ikke tog kampen op med briterne på åbent hav, fordi den lå uforberedt inde på Holmen i København.

D. 16. august gik briterne i land ved Vedbæk, og derefter var det i virkeligheden kun et spørgsmål om tid, inden sagen var afgjort. De danske landstyrker på Sjælland kunne ikke modstå den

britiske hær på flere end 30.000 soldater, og København blev hurtigt omringet og belejret.

Da Københavns kommandant – den 70-årige generalmajor Ernst Peyman – nægtede at overgive flåden til briterne, blev byen udsat for et bombardement i 3 nætter. Til sidst blev presset så stort fra byens borgere, at Peyman kapitulerede og udleverede flåden til briterne.

D. 20. oktober forlod briterne Danmark igen, denne gang medbragte de den danske flåde bestående af mindst 15 linjeskibe med hver 70 til 80 kanoner, 15 fregatter med 35 til 40 kanoner og 7 kanonbriger med 6 til 8 kanoner.

Danmark og Norge var blevet isoleret fra hinanden, fordi Danmark i stor udstrækning mistede kontrollen med farvandene omkring Danmark. Det ramte især de norske dele af riget meget hårdt, fordi Norge kom i akut mangel på korn, som normalt var blevet leveret fra Jylland. Det var særlig hårdt, fordi svenskerne stod på spring, de ville nemlig gerne overtage Norge – det lykkedes da også for dem efter Wienerkongressen. I forbindelse med begivenhederne i 1807 gav Sverige udtryk for, at de godt kunne deltage i en besættelse af Sjælland på britisk side, hvis de fik frie hænder i Norge.

Efter 1807 havde Danmark kun et linjeskib tilbage, men det mistede man ved slaget ved Sjællands Odde i 1808. Flåden var dermed helt væk, og der blev til erstatning for den bygget et stort antal kanonbåde, som i resten af krigen ydede en stor indsats. Den vigtigste indsats for den "lille" flåde bestod i at besværliggøre den britiske handel med det baltiske område, som leverede absolut nødvendige materialer til den britiske flåde, men man kunne ikke forhindre den britiske trafik igennem Øresund og Storebælt.

Danmark var - på grund af "flåde-ranet" - blevet tvunget ind i krigen, og Danmark blev allieret med Napoleon, og dermed var skriften på væggen ved at blive skrevet: Danmark mistede Norge på wienerkongressen i 1814-15.

Men det er en anden historie.